

2021

ΔΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΧΡΟΝΙΑΣ TREE OF THE YEAR

Τρεμιθιά – Terebinth

Pistacia terebinthus

Υπουργείο Γεωργίας, Αγροτικής Ανάπτυξης και Περιβάλλοντος - Τμήμα Δασών
Ministry of Agriculture, Rural Development and Environment - Department of Forests

www.moa.gov.cy/forest

Η **Τρεμιθιά** (*Pistacia terebinthus*) ανήκει στην οικογένεια των Ανακαρδιιδών (*Anacardiaceae*), η οποία περιλαμβάνει εξήντα γένη. Το γένος *Pistacia*, στο οποίο ανήκει και η Τρεμιθιά, περιλαμβάνει έντεκα είδη με εξάπλωση κυρίως στη Μεσόγειο, στην Ασία, το Μεξικό, τις ΗΠΑ, τα νησιά του Ατλαντικού και την Ανατολική Τροπική Αφρική. Από αυτά, τα είδη *Pistacia terebinthus* (Τρεμιθιά), *P. atlantica* (Τρέμιθθος) και *P. lentiscus* (Σχινιά) είναι ιθαγενή της Κύπρου, ενώ η *P. vera* (Χαλεπιανή) καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς της, τα γνωστά χαλεπιανά.

Περιγραφή

Είναι φυλλοβόλος θάμνος ή μικρό δέντρο ύψους μέχρι 6 m, με τεφροκαστανό φλοιό. Τα φύλλα της είναι κατ' εναλλαγή, σύνθετα, περωτά, περιπτόληκτα ή αρτιόληκτα, 10-20(-25) cm. Τα φυλλάρια είναι σε ζεύγη 2-4(-6), επιμήκη ή ωοειδή μήκους 20-60mm, άτριχα ή ελαφρά τριχωτά, γυαλιστερά, πράσινα στην πάνω επιφάνεια και ωχρότερα στην κάτω. Ράχη χωρίς περύγιο. Τα άνθη είναι μονογενή, αρσενικά και θηλυκά, διατεταγμένα σε φόβες στις μασχάλες των φύλλων με καστανοπράσινο περιγόνιο. Ανθίζει από τον Μάρτιο μέχρι τον Απρίλιο. Ο καρπός είναι αντωοειδής δρύπη 5-7 x 5 mm, κόκκινη στην αρχή, κυανοπράσινη κατά την ωρίμανση. Ωριμάζει σταδιακά από τον Σεπτέμβριο μέχρι τον Δεκέμβριο.

Εξάπλωση – Ενδιαίτημα

Η εξάπλωσή της στην Κύπρο ξεκινά από την επιφάνεια της θάλασσας και φτάνει μέχρι τα 1500m υψόμετρο στις περιοχές Ακάμα, οροσειράς Τροόδου, Δάση Αδελφοί και Μαχαιρά, Χερσόνησο της Καρπασίας, Πενταδάκτυλο και Κορμακίτη. Είναι ιθαγενές είδος της Κύπρου, κοινό σε πετρώδεις πλαγιές, πευκοδάση και θαμνώνες. Συμμετέχει σε διάφορους τύπους οικοτόπων όπως: 2260 (θίνες με σκληρόφυλλους θάμνους), 5230 (δεντρώδεις θαμνώνες με δάφνες), 5330 (θερμομεσογειακοί και προερημικοί θαμνώνες), 93A0 (δρυοδάση), 9320 (δάση ελιάς και χαρουπιάς) και 9540 (δάση τραχείας πεύκης). Εντοπίζεται, επίσης, και σε άλλους τύπους οικοτόπων.

Ιστορικά στοιχεία

Αναφορά στο δέντρο γίνεται από τον Πλίνιο (23-79 μ.Χ.), ο οποίος γράφει ότι το τρεμιθέλαιο (oleo terebinthi) χρησιμοποιείται για τη νοθεία του βαλσάμου (*Natural History*, 12.121). Επίσης, γράφει για το μετώπιο – ένα σύνθετο μύρο – στο οποίο συμμετέχει και η ρητίνη της τρεμιθιάς (resinam terebithinam) (*Natural History*, 13.8). Περὶ Κύπρου: Κατὰ τον Lentini (2004b) τα κατάλοιπα τερεβινθίνης (turbentine) που εντοπίστηκαν στο βιομηχανικό συγκρότημα του αρχαιολογικού χώρου «Πύργος-Μαυροράχη» του 19ου αιώνα π.Χ., προέρχονται από την *Pistacia terebinthus*. Επίσης, καρποί της *Pistacia terebinthus* βρέθηκαν στο τέμενος Hala Sultan Tekke, στον αρχαιολογικό χώρο Κάστρος, στο Ακρωτήρι Αποστόλου Ανδρέα, καθώς και σε ανασκαφές στην Κισσόνηργα και στη Σωτήρα.

Ονοματολογία

Το επίθετο *terebinthus* προέρχεται από την «τέρμινθο» που αναφέρεται στα αρχαία ελληνικά κείμενα. Η Κοκκινотριμιθιά (Κόκκινη Τριμιθιά), σύμφωνα με αναφορά των Τζέφρυ και Γκάνις, πήρε το όνομά της από το ομώνυμο φυτό που αφθονούσε στην περιοχή και το οποίο έδωσε το όνομά του και σε άλλα χωριά και τοπωνύμια της Κύπρου όπως η Τρεμετουσιά, Τρεμιθούσα, και το Τριμίθι. Μια άλλη παράδοση αναφέρει ότι το όνομα του χωριού προήλθε από μια τρεμιθιά που υπήρχε μέχρι πρόσφατα στον περίβολο της εκκλησίας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, ενώ ένα μεγάλο δέντρο Τρεμιθιάς εντοπίστηκε και στο εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου στην Κοκκινотριμιθιά, για το οποίο θα ληφθούν όλα τα αναγκαία μέτρα για την προστασία του.

Χρήσεις

Είναι είδος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως καλλωπιστικό. Στην αρχιτεκτονική τοπίου αξιοποιείται ως μικρό δέντρο που προσφέρει χρώμα και σχήμα στον χώρο που θα φυτευτεί. Ιδιαίτερα την άνοιξη, το καλοκαίρι και το φθινόπωρο, λόγω της ποικιλομορφίας των ανθέων, των φύλλων και των καρπών της η τρεμιθιά προσδίδει κοσμητική αξία. Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε πάρκα και πλατείες. Το ξύλο της χρησιμοποιείται ως καυσόξυλο, και στην παραγωγή κάρβουνων. Ευδοκμεί σε όλους τους τύπους εδαφών.

Οι καρποί της χρησιμοποιούνται ως άρτυμα στην παρασκευή ντόπιων ζυμαρικών, τις γνωστές «τρεμιθόπιτες», ενώ σε ορισμένες περιοχές τρώγονται ξεροί ή ψημένοι με αλάτι. Σε πολλά φυτά αναπτύσσονται κερατόμορφα ζωοκηκίδια που περιέχουν κίτρινη βαφή τα οποία προκαλούνται από κοκκοειδές έντομο. Εδώδιμοι είναι και οι τρυφεροί βλαστοί. Μαζεύονται στα πολύ αρχικά στάδια και τρώγονται ωμοί ή τηγανίζονται με αυγά. Επίσης, γίνονται ξιδάτοι ή αλατίζονται και αποτελούν νόστιμο ορεκτικό (Γεννάδιος, 1914). Σε αυτό το ορεκτικό αναφέρεται και ο Γαληνός (129-200 μ.Χ.) στο ίδιο χωρίο που γράφει για την κάππαρη της Κύπρου (βλ. σχετική περιγραφή): «Τις τρυφερές άκρες και αυτού του φυτού <της κάππαρης> τις τρων, όπως και εκείνες της τερμίνθου <τρεμιθιάς> κι όταν ακόμα είναι πράσινες τις βάζουν, όπως και εκείνες, στη σαλαμούρα ή στο ξύδι.» (Περί τροφών δυνάμεις, 2.34 Χατζηγιωάννου 1985: ΑΚΕΠ, 2: 163.5)

Πολλαπλασιασμός

Το είδος *Pistacia terebinthus* πολλαπλασιάζεται με σπέρματα και διατίθεται στα φυτώρια του Τμήματος Δασών.

Προστασία και διαχείριση

Το Τμήμα Δασών στην προσπάθειά του να προστατεύσει το είδος έχει επιλέξει μέχρι σήμερα τρία δέντρα μεγάλων διαστάσεων που χρονολογούνται πέραν των 200 χρόνων, και τα οποία έχουν κηρυχθεί προστατευόμενα με Διάταγμα Προστασίας Δέντρων δυνάμει του άρθρου 39 (1) του Περί Πολεοδομίας και Χωροταξίας Νόμου. Το πρώτο βρίσκεται στον Άγιο Θεόδωρο Πιτσιλιάς, στον περίβολο της εκκλησίας της Παναγίας και τα άλλα δύο στον Δελίκηγγο, στον περίβολο της εκκλησίας του Χρυσοσώτηρος. Ένα μεγάλο δέντρο τρεμιθιάς υπάρχει και στον περίβολο της εκκλησίας Αγίου Γεωργίου στα Καννάβια. Όπως αναφέρεται και πιο πάνω, η τρεμιθιά συμμετέχει σε ορισμένους τύπους οικοτόπων, σημαντικό μέρος των οποίων περιλαμβάνεται στο Δίκτυο Natura 2000, όπου το Τμήμα Δασών λαμβάνει όλα τα απαραίτητα διαχειριστικά και προστατευτικά μέτρα για τη διατήρησή τους σε ευνοϊκή κατάσταση.

Για την υλοτομία, εκρίζωση ή αποκοπή της τρεμιθιάς απαιτείται άδεια από το Τμήμα Δασών όταν η έμφλοια διάμετρος του κορμού σε ύψος 130 cm πάνω από την επιφάνεια του εδάφους είναι μεγαλύτερη από 15 cm.

Terebinth

Pistacia terebinthus

Terebinth is a deciduous shrub or small tree up to 6 m high, with greyish-brown bark. The leaves are alternate, compound, imparipinnate or paripinnate 10-20 (-25) x 5-10 (-15) cm leaflets in 2-4(-6) pairs, oblong or ovate, 20-60 mm long, glabrous or thinly hairy, shining green above, paler below; rachis not winged. Flowers unisexual, male and female in axillary panicles. Perigone brownish-green. Flowers occur in March to April. Fruit an obovate drupe, 5-7 x 5 mm, at first red, bluish-green at maturity. Drupes ripen from September to December.

Indigenous to Cyprus, common on rocky mountainsides and in pine forests, maquis and garique. It is locally common at Akamas, Lysos, Troodos mountain range, Alassa, Alaminos, Kormakitis, Kythrea, Agios Amvrosios (Keryneia), Ardana, Karpasia, Deneia - Kokkinotrimithia (0-1.500 m alt.) It also occurs in the Mediterranean countries.

Thanks to its flowers, foliage colours and fruit terebinth can be used as an ornamental plant. It thrives on all types of soils and is propagated by seed. In Cyprus its fruit is used to make "tremithopittes" (terebinth pies). In some places, the fruit is eaten either dry or roasted. Many terebinth plants have horn-like galls (which are caused by an insect) that contain yellow dye.

Φωτογραφία εξωφύλλου: Τρεμιθιά στην εκκλησία Χρυσοσώτηρος στον Δελίκηγγο.
Cover photo: Terebinth tree at Chrysosotiros church, Delikipos.

